

## KRÓNIKA

### IN MEMORIAM SINOR DÉNES (1916–2011)

Bloomingtoni otthonában 95 éves korában eltávozott az örök kutatási mezőkre Denis Sinor, azaz Sinor Dénes. A Szegedi Tudományegyetem díszdoktora, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja, a tudományos világ nagynevű és egyben egyik legkülönösebb szereplője. Mindig büszke volt szülőhelyére, Kolozsvárra, amely akkor a magyar királyság területéhez tartozott, és ahonnan nagyon fiatalon Budapestre került. Itt az Érseki Katolikus Gimnáziumba íraták be, ahol talán csak a latint és az angolt vette komolyan. Mivel mindkét nagyanyja német volt, nyaranta svájci intézetben tökéletesítette német és francia tudását.

1932-ben apját a sors Makóra vetette, ahol közelebről ismerkedett meg a vidéki élettel. Mivel magántanuló volt, társainál több ideje maradt az olvasásra, a való élettel történő ismerkedésre. Közepes érettségi vizsga után 1936-ban beiratkozott a pesti egyetemre, ahol eredetileg vallástudományt és közlekeletről szóló ismereteket akart tanulni. Azonban hamar két kiváló tudós, a turkológus Németh Gyula és a mongolista Ligeti Lajos tanítványa lett. Tanárai jó képességű, de nehezen kezelhető diáknak ismerték meg. Jó szívvel ajánlották a keletkutató Mahlerről elnevezett díjra, miközben 1936–1937-ben és 1937–1938-ban kormányzói ösztöndíjat kapott, majd 1937-ben elnyerte Budapest Főváros Jubiláris Ösztöndíját. Tanárai tanácsára letette a német–magyar tanári vizsgát, megfogadva, hogy sohasem fogja használni. 1937-ben és 1938-ban a berlini Magyar Intézetben tanult anélkül, hogy ezt tanárainak bejelentette volna, amivel nem sok jó pontot szerzett náluk. Berlin egyik tudományos kincsestárában a német belső-ázsiai Turfán-expedíció anyagával első kézből ismerkedett meg, s itt készült el két első publikált tanulmánya, amelyeket a *Tung Paoban* és az *Ostasiatische Zeitschrift*ben, a kor két vezető nemzetközi folyóiratában, azonnal le is közöltek.

Hazatérve mint tékozló fiúnak tanárai megbocsájtottak, és hamarosan elkészíthette PhD dolgozatát a török buddhizmusról. A disszertációt elfogadták, de sohasem védte meg, így úgy lett később a szegedi és más egyetemek díszdoktora, hogy sohasem volt doktorátusa.

Nagy vágyát akarta minél előbb teljesíteni, és elutazott Párizsba. Itt tanított ugyanis mesterének, Ligeti Lajosnak a tanárai, s ő átlépve budapesti mesterre, rögtön a forráshoz indult. Megérkezésekor Magyarország még semleges hatalom volt, de a párizsi egyetem fiatalabb tanárait már besorozták. Egy ilyennek, a neves Aurélien Sauvageot-nak ideiglenes helyére kerülve magyart tanított, és minden maradó idejét az akkori nagy tudósoknak: Ligeti tanárának, Paul Pelliot-nak, továbbá Marcel Granet-nek és Paul Demiéville-nek szentelte. Hamarosan megszerettette magát francia professzoraival, felvették neves fran-

cia tudományos társaságokba, ahol a tagság követelménye volt az évenkénti tudományos előadás.

A német megszállók is felfigyeltek rá, a német biztonsági szolgálat elfogta. Kiszabadulása után vidékre menekült, és hamarosan a rajnai francia ellenállási mozgalom tagja lett. Egy franciaországi konferencia után büszkén vitt el abba a kis francia faluba, amelyet a francia Rajnai Hadsereg egy kis egysége élén ő „szabadított fel”.

A háború után nem sikerült visszailleszkednie a párizsi egyetemi életbe, ezért kisebb kitérők után elfogadott egy oxfordi tanári állást. Főleg magyart tanított. Arra a kérdésre, hogy hogyan lehetett elhelyezkedni magyar végzettséggel a nagyvilágban, Sinor elmondta, hogy kiválóan. A Shell személyzeti vezetői például szívesen alkalmaztak olyanokat, akik megtanultak magyarul, mert aki erre képes volt, az a legnehezebb feladatokat is meg tudta oldani az olajat kutató világban. Anglia nemzetközi kongresszusok szervezésével is biztosítani akarta nem kis mértékben elvesztett vezető szerepét a világban. Ezért 1954-ben megrendezték a Nemzetközi Orientalista Kongresszust. Sinor ennek főtitkára és fő szervezője lett. Őt megismerték a világ legkiválóbb orientalistái, ő pedig elfogadtatta, hogy a magyar mesterei által támogatott altajisztika helyet kapjon a világ tudományrendszerében.

Hat évvel később részt vett Bonnban annak a nemzetközi tudományos egyesületnek a megalakításában, amelyet nem véletlenül PIAC-nak nevezett el. Ez ugyan a Permanent International Altaistic Conference rövidítése, de egyben a *tudományos piac* helye is, utalva a magyar szóra és a magyarok jelentőségére ebben a tudományágban.

1962-ben meghívták Bloomingtonba, ahol megszervezte az altajisztika oktatását, alapított egy Urál-Altaji Tanszéket, majd hamarosan két kutatóintézetet is. Nemsokára tagja, majd egyik vezetője lett a két nagy amerikai orientalista tudományos szervezetnek, bejáratos a washingtoni minisztériumokba és klubokba. Az általa kiadott tankönyvből kezdték tanítani az altajisztikai és belső-ázsiai szakot.

Már Amerikába érkezése előtt felelevenítette tudományos kapcsolatait Magyarországon maradt tanáraival és azok időközben felnőtt tanítványaival. Ösztöndíjakkal, meghívásokkal és könyvküldeményekkel segítette őket át az egyre szorosabbá váló elszigetelődésen. Magyarországra francia útlevelével jött, de gyakran látogatott más kelet-európai országokba is.

1971 késő tavaszán a PIAC Szegeden tartotta évi tudományos ülését, a szervezet főtitkára Sinor, elnöke Ligeti Lajos volt. Keletről és nyugatról a szakma legkiválóbb képviselői gyűltek egybe. Kivételt képezett a nyugatnémet tudósok egy kis csoportja, akik beugrottak egy belügyekben járatos kollegánknak, aki egyébként jelentését „szovjet-ellenes konferencia Szegeden” címmel küldte az akkori magyar illetékeseknek. 1971 őszén Sinor Dénest a Szegedi József Attila Tudományegyetem díszdoktorává avatta.

1979-ben megvalósította azt, amit akkor mindenki lehetetlennek tartott (s tartana ma is). A magyar állam pénzén létrehoztak egy Magyar Tanszéket az Indiana Egyetemen. Ennek részletei és története egy másik tanulmányt érdemel, de a Tanszék első magyar oktatói a szegedi egyetemről kerültek ki, s a professzori állást máig magyarországi professzorok töltik be. 1981-ig vezette az általa alapított Altajisztikai Tanszéket, 1986-ig az egyéb kutatóintézményeket, de még 2010-ben is aktívan vett részt intézete életében. Tanított, szervezett, írt, és amíg látása lehetővé tette, olvasott.

Sinor az altajisztika mindhárom területén, a turkológiában, a mongolisztikában és a mandzsú-tunguz kutatásokban is jelentős alkotásokkal tette nevét ismertté. Foglalkozott a magyar nyelvvel, a magyarság őstörténetével, a Juliánusz-kérdéssel. Érdemei között megemlíthető, hogy hosszú évtizedekig a nyugati világ átlag értelmiségének nagy része az ő szemüvegén keresztül ismerkedett Magyarországgal. Ő volt az *Encyclopaedia Britannica*, a *New Catholic Encyclopaedia*, az *Encyclopedia of Religion* és sok más népszerű és népszerűsítő munka magyar vonatkozású cikkeinek szerzője. De levelezője volt a *Times*-nak, a *The Washington Post*-nak, cikket írt a *Magyar Nemzet* 1973-as számába. Fogalmazásai néha sarkosak, vitát provokálók voltak, de mindig hozzájárultak a kérdés tisztázásához.

Kötődése Szegedhez és a szegedi egyetemhez nagyon szoros volt. Még betegsége alatt is beszámoltatott magának, hogy mi történt Szegeden Berta Árpád, az Altajisztikai Tanszék vezető professzora halála után. Örömmel vette tudomásul, hogy az altajisztika szak folytatódik. S ha a tengeren túlról szállongó hírek igaznak bizonyulnak, páratlan könyvtárának zöme, végakarátának megfelelően, Szegedre kerül.

Több maradandó tudományos könyvet írt, ezek közül érdemes megemlíteni:  
*History of Hungary*. London–New York, 1959 (reprint 1976).  
*Introduction à l'étude de l'Eurasie Centrale*. Wiesbaden, 1963.  
*Inner Asia. History, Civilization, Languages. A Syllabus*. Bloomington–The Hague 1969.

Cikkeinek, tanulmányainak messze nem teljes gyűjteményei:  
*Inner Asia and its Contacts with Medieval Europe*. London 1977.  
*Tanulmányok*. (Nyelvtudományi értekezések, 110.) Budapest, 1982.  
*Essays in Comparative Altaic Linguistics*. Bloomington, 1990.  
*Studies in Medieval Inner Asia*. London, 1997.

12 könyv szerkesztője volt, ezek közül csak kettőt említek, amelyek nagy hatással voltak a tudományra:

*The Uralic Languages. Description, History and Foreign Influences*.  
 Leiden, 1988.  
*The Cambridge History of Early Inner Asia*. Cambridge, 1990.

Kerek és félkerek születésnapjait tudós kollegái mindig megünnepelték. 70. születésnapján Ruth Meserve nemcsak egy bibliográfiát állított össze, hanem értő életrajzot is. Ehhez csatlakozott Leo Solt, Jean Richard, Hajdú Péter és Giovanni Stary, akik az Indiana Egyetem és a különféle tudományágak felől méltatták érdemeit (Denis Sinor, *Bibliography*. Bloomington, 1986). Sokan voltunk jelen 2006-ban Berlinben, ahol 90. születésnapját ünnepeltük. Az itt tartott tudományos ülés válogatott anyaga, egy nem teljes Sinor bibliográfiával az élén meg is jelent: *Florilegia Altaistica. Studies in Honour of Denis Sinor on the Occasion of His 90th Birthday*. Ed. by E. V. Boikova–G. Stary, with the assistance of E. and Ch. Carlson. Wiesbaden, 2006.

Idén, 2011-ben Bloomingtonban tart együttes ülést a Permanent International Altaistic Conference és az amerikai Mongolia Society. Az eredeti elképzelés az volt, hogy Sinor Dénessel együtt ünnepeljük meg 95. születésnapját. Ez alól Dénes kihúzta magát. Személye helyett csak az emlékezés marad.

Sokan sok mindennel tartozunk a tudósnak, a tudományos szervezőnek, a barát-nak. Mindenekelőtt azzal, hogy emlékét megőrizzük, mindenütt, ahol aktív volt, szerte a világban, de elsősorban ott, ahol a magyar tudomány él.

*Róna-Tas András*